PRAGUL NECESAR AL IDENTITĂŢII

Dumitru-Mircea BUDA

Abstract

By discussing several aspects concering the definition of identity in Monica Lovinescu's ambivalent writing, the author unveils a psychological pattern of self-protection and self-induced immunity in her writing. As the paper follows the dialectics between confession and public discourse (diary and radio-bookreview), Monica Lovinescu's figure shows Olympian features, suggesting why she became one of the most authoritative Romanian critics of the 20th century.

Keywords: identity, Communism, media discourse, confession, dissidence, protest

„*Ritmul a fost atât de halucinant*, notează Monica Lovinescu în toiul unei retrospective a lui decembrie 1989, *încât n-am mai existat decât exterior, şi pentru exterior. Ceva ne schimbă viaţa – sau ce-a mai rămas din ea – şi n-avem o clipă pentru a sta, fiecare, singur, faţă-n faţă cu ceea ce se petrece – sau ar trebui să se petreacă – în noi.* "[1] Reflecţiile acestea, caligrafiate în italice, închid, sub forma unui fragment de „jurnal direct" de câteva pagini, volumul al cincilea al seriei *Unde scurte*. Tonalitatea lor euforică e disciplinată de o luciditate neconcesivă, contrăgând sintaxa însemnărilor într-o dicţiune anti-subiectivă, în care acutele emoţionale sunt atent supravegheate iar efectele lor dejucate cu metodă. Un reportaj auster, enumerativ, aproape sobru, se derulează în aceste pagini depoziţionale. O undă de scepticism, care se va amplifica în anii următori, cenzurează afectele şi reflexele pasionale, iar spectacolul mediatic, vizual, al Revoluţiei, e rezumat în propoziţii tăiate scurt, ca nişte stop-cadre sacadate. Notaţiile Monicăi Lovinescu se ascut din loc în loc şi împung din reflex, aproape mecanic, inerţial, impostorii infiltraţi în scenariul evenimentelor: Sergiu Nicolaescu şi Ion Dodu Bălan sunt amendaţi printre primii, dar nu lipsesc nici falşii disidenţi din exil. Ei deschid, de fapt, o lungă serie de denunţuri pe care scriitoarea o va actualiza de fiecare dată când, după 90, va detecta ascensiuni ale foştilor susţinători ai comunismului. Impresia generală e de cavalcadă de fapte, date şi stări, accelerate incontrolabil, dezarmând prin impredictibilul lor funciar, dar şi printr-un anumit aspect aleator. Monica Lovinescu descrie, în fond, simptomatologia unui şoc, trăit, poate pentru prima oară, în autenticitatea sa interioară. La un moment dat, ea chiar notează cum, la fel ca în urmă cu 30 de ani, nu mai pot dormi, „*cu atât mai puţin cu cât din spectatori devenisem mai curând actori*"[2]. Termenii în care Monica Lovinescu rezumă şocul sunt însă în mod ostentativ elementari, lipsiţi de vocaţie problematizantă. *Spectatorii* care devin *actorii* unei istorii accelerate, scăpate de sub control, alcătuiesc o formulă voit simplistă şi evazivă, prin care scriitoarea evită, de fapt, analiza şi consecinţele de profunzime provenite din radicala schimbare de statut, de condiţie, ai cărei subiecţi sunt cei doi intelectuali deveniţi simboluri ale conştiinţei etice exilate. Adevărata dramă nu se consumă, aşa cum intuieşte scriitoarea, în exterioritate, în spaţiul public al cotidianului mediatic al revoluţiei, de unde comunismul e substituit cu un proiect pro-democratic în România. Există mai multe Românii, dintre care cea a exilatului

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

are particularitatea că se află în propria interioritate, ca un spaţiu privilegiat al identităţii şi al sinelui. Or, acesta e spaţiul realei metamorfoze, al conversiunilor şi negocierilor, al cataclismului. Teritoriul autentic al şocului. Acela care, încă, a rămas neconfruntat, deşi semnele dizlocărilor de anvergură de acolo transpar prin sintaxa excesiv neutră şi anti-subiectivă a confesiunii.

În orice cheie am fi dispuşi să le citim, rândurile acestea, referindu-se la un moment pe care întreaga conştiinţă şi scriitură a soţilor Ierunca îl prefigurează şi anticipează, îl invocă de o viaţă de scriitori, nu au cum să nu surprindă prin lapidaritate, prin rezervă. Nici măcar luciditatea aceea invariabilă, faimoasă, a Monicăi Lovinescu, scepticismul ei neînduplecat, rigoarea anticeremonială a firii ei, nu pot justifica, credem, îndeajuns, registrul şi ritmul relatării acesteia de jurnal.

Pragul pare să se afle, pagina cu pagină, în anticamera prăbuşirii comunismului. E o senzaţie pe care o conţin, în marea lor majoritate, toate textele cărţii, chiar dacă ele nu au în mod direct (sau mai pronunţat decât cele din volumele anterioare de *Unde scurte*) un caracter vădit premonitoriu. Regia cărţii însă prevede o intensificare ritmică a tensiunii, prin inserturile de jurnal care urmăresc, în convenţia lor confesivă, de notaţii imediate, diacronia cronicilor literare. Pe măsură ce evenimentele se precipită în România, iar veştile alarmante trec, transcrise cu acribie, în jurnal, voltajul cronicilor dă semne de neregularitate, sintaxa frazelor intră în aritmii suspecte. Aparent, strategia combinatorie a autoarei – împletind fragmente recuperate de jurnal cu textele publice, pronunţate la radio, serveşte strict ca un adjuvant clarificator ansamblului, creionând, tuşă cu tuşă, contemporaneitatea evenimenţială a cronicilor radiofonice. O contemporaneitate compusă din veşti, zvonuri, frânturi de informaţii, undeva la intersecţia alchimică a unor reportaje virtuale, similiverosimile, despre România, developate într-un timp extrem de scurt si înregistrate cu fervoare. Impresia de agitaţie incontrolabilă, de date şi fapte care încep să se înserieze într-un tot mai evident efect de domino e cât se poate de verificabilă în notele Monicăi Lovinescu.

Ceea ce trebuie remarcat, însă, e că raportul dintre cele două scriituri – confesivă şi publică, să spunem, configurează în *Pragul* o dialectică fundamentală pentru întreaga operă a Monicăi Lovinescu, pe de o parte, şi pentru momentul specific al trăirii şi creaţiei, al sinelui şi istoriei celei mari, care ne e descris în lux sau în economie de amănunte, în special. E un raport fundamental, un binom esenţial, al Memoriei şi Trăirii, fiecare cu temporalităţile lor specifice, antrenând în energia sa imprevizibilă mecanismele scrisului. Două moduri ale timpului, dar şi două identităţi ale aceleiaşi conştiinţe, se împletesc aici după o ritualitate care animă chiar nucleul creativităţii autoarei. Ele merită o analiză mai atentă, iar aceasta poate fi condusă în paginile *Pragului* cu oarecare sorţi de credibilitate cu atât mai mult cu cât raportul e, poate, cel mai tensionat din seria *Undelor scurte*.

Întâi de toate, *Pragul* e, prin „dublarea", ca să folosim termenul Monicăi, cu un „Jurnal direct" a celui „indirect", un spaţiu al concurenţei literare. Competitivitatea ambelor formule e dovedită şi, desigur, exersată îndelung în scrisul autoarei. Ne pare însă problematică şi incitantă, pentru interpretare, aplicarea etichetei de „jurnal indirect"

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

cronicilor şi, respectiv, formula „dublării" celor două scrieri. Fără îndoială că autoarea nu a folosit întâmplător verbul „a dubla", acesta implicând un orizont de sens cel puţin generos. În primul rând, el indică identitatea, respectiv multiplicarea ei şi diferenţa subtilă rezultată din acest proces. Convenţia cărţii ar presupune prezenţa în text a două identităţi simultane ale autoarei, ambele plasate în domeniul Memoriei. Tot convenţional, identitatea originară, primă, a Monicăi din 1988 ar fi cea diaristică, trecută de îndată în universul depoziţional al jurnalului şi redată nouă, în prezentul lecturii, de inserturile presărate în volum. A doua identitate, dublura, e cea a cronicarului radiofonic, o instanţă publică, discursivă, calibrată pentru comunicare şi impact asupra publicului. Prima reflectă realitatea pentru sine, o transfigurează în emoţie şi impresie, în trăire subiectivă, în vreme ce a doua o reflectă înspre ceilalţi, o emite ca discurs, ca text, transformând-o în informaţie publică, în atitudine. Şi una, şi cealaltă, interpretează în fond aceleaşi date şi reprezintă, chiar dacă în registre cu finalităţi diferite, aceeaşi conştiinţă.

Mai mult, împart aceeaşi temporalitate, ale cărei limite le transgresează, fiecare, cu mijloacele proprii: cea din jurnal prin virtuţile anamnetice ale confesiunii, prin prospectul stocării şi virtualei reactivări în orice clipă a viitorului a acestui timp cotidian, iar cea din cronici prin difuzarea mediatică ce răsfiră comunicarea într-un evantai virtualmente nelimitat în spaţiu şi beneficiază totodată de atu-ul posterităţii arhivei radiofonice. Dar asemănările se opresc probabil aici. Cronica radio nu are privilegiile de directeţe ale confesiunii şi se supune unei cenzuri inevitabile. Pentru că mărturiseşte evenimentul prin medierea unui subiect – care e, de regulă, o carte sau un fenomen literar, selecţia căruia e, deja, un element de poetică a comunicării. O marcă a discursului. La radio, se poate vorbi despre cărţi, iar interpretarea lor devine mediul de reflecţie, spaţiul unde trăirea se amplifică şi devine publică. E o strategie şi o fatalitate, în acelaşi timp, a cronicilor Monicăi Lovinescu. Ele îşi descriu deopotrivă subiectele şi contextele, alcătuiesc un raport şi depun o confesiune. De regulă planurile cronicilor se suprapun până la identificare, dar sunt destule situaţii – numeroase în *Pragul* lui 1988 - când unul predomină şi îl acoperă pe celălalt.

Din proaspăt-publicatul roman al lui Augustin Buzura, *Drumul cenuşii*, cronica Monicăi Lovinescu reţine cu generozitate pasaje întregi, citatele fiind lăsate să îşi dezvăluie ele însele potenţialul subversiv, mărturisind în mod evident despre fricile cotidiene ale individului în comunism, despre refugiul în cosmosul literaturii şi despre spectrul alienant al imposibilităţii de a numi adevărurile, evidenţele traumatizante. E drept, cronica începe cu o sugestie oarecum echivocă, îndemnând la abolirea distanţei critice în interpretarea textului: „*Nu credem,* spune Monica Lovinescu în 5 mai 1989, *că atitudinea cea mai bună faţă de romanul lui Augustin Buzura* Drumul cenuşii *poate fi comentariul solar al distanţei critice. E o carte de noapte albă, tensionată, de problematizare a existenţei şi a sensului ei, şi nu în cele din urmă şi de iubire. Dacă nu participi, dacă lectura ei nu-ţi provoacă şi ţie insomnii prielnice întrebărilor ultime, dacă de-a lungul povestirii chinuite, gâfâite, nu simţi cu te modifici o dată cu personajul-narator, înseamnă că nu ţi se adresează, că e mai bine să nu te apropii de un astfel de text ce arde*"[3].

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

Dar ce atitudine s-ar potrivi, atunci, romanului lui Buzura? Una participativă, din cât se poate deduce, implicată şi onestă până la capăt, atât de onestă încât ar sta în preajma sacrificiului. Nu orice sacrificiu, ci acela al securităţii propriei conştiinţei, al confortului psihologic dar mai ales etic. Îndemnul e acela de a rezona, în fond, la neliniştile pe care romanul le descrie, cu toate riscurile implicite. Scurta notă de jurnal anterioară cronicii reţine veştile despre Dan Deşliu care, după ce intrase în greva foamei, se spunea că e păzit sub ameninţarea armei. Un arest la domiciliu tipic pentru protestatarii ultimelor luni de comunism, care o pune pe jar pe diaristă: nici nu mai are vreme să-i reproşeze lui Dorin Tudoran că le-a adus vestea cu oareşce întârziere – pentru că începe în clipa următoare o campanie ad-hoc de proteste publice – „*trebuie,* notează ea febril*, să anunţ imediat pe cei care se ocupă cu protestele: Mihnea, Marie-France, Goma, Veronique Soule. Anunţ,* mai adaugă cumva pentru sine, *şi Munchen-ul*".

Or, transferul acestei febrilităţi, al unei agitaţii simptomatice pentru funcţionarea conştiinţei Monicăi Lovinescu – în discursul identităţii ei publice, în textul cronicii, ţine de domeniul evidenţei. Chiar pasajul pe care l-am citat mai sus o dovedeşte, fără urmă de dubiu. Cronica e neobişnuit de precaută, atentă să protejeze scriitorul, am spune chiar că acţionează în totală opoziţie cu ceea ce îşi propune. Deşi sunt valabile şi adecvate romanului, comentariile autoarei nu ating zonele care „ard" ale acestuia sau, mai bine zis, le domesticesc mai întâi, cu elegante manevre perifrastice care sfârşesc prin a fi evazive. În compensaţie, citatele sunt alese elocvent pentru ceea ce cronica nu vrea sub nici un chip să spună şi expuse nonşalant în comentariul critic. E un caz, atipic am spune, de text care, redat în cadrul interpretării, e pus să-şi reveleze de unul singur conotaţiile, întrucât, de fapt, numai ele contează, în vreme ce hermeneutica lui conspectează cu graţie şi ostentaţie denotativul. Aparentul textului joacă aici rolul sensului de profunzime, într-o lectură mimată, în vreme ce adevăratul protagonist – subtextul, se citeşte prin evidenţa, prin transparenţa provocată de inversiune a suprafeţei. E un caz de inversiune a rolurilor între semnificant şi semnificat.

În orice caz, „dubletul" cronică-jurnal, critică-depoziţie, nu stă sub zodia consensului. Dimpotrivă, sunt semne ale turbuleţelor care se iscă din concurenţa celor două identităţi. Cea care se ştie cenzurată de ancorarea în diplomatic a celeilalte se răzvrăteşte subit, chiar dacă previzibil. Aici, pentru că fusese forţată să se exprime într-o semantică reţinută, identitatea publică refulează, câteva pagini mai încolo, în spaţiul celei intime, astfel că citim, într-o însemnare datată 20 de zile ulterior cronicii: *„Mesaj de la Buzura: e mulţumit, spune chiar* încântat *de cronica pentru* Drumul cenuşii. *Probabil pentru că era prudentă. Deoarece, altfel, tocmai din pricina precauţiilor recomandate de el însuşi, cronica e, în afara citatelor mai explicite, una din cele mai slabe pe care le-am scris vreodată".*[4]

Citit literal, pasajul depoziţional transcrie regretul de a nu fi scris o cronică pe măsura cărţii şi acuză fatalitatea prudenţei, a precauţiunilor ce o gâtuiseră în timpul redactării. Regretul ar părea chiar că asumă cumva un presupus eşec şi că provine din exigenţa autocritică a lucidei scriitoare. Citit însă printre rânduri, acesta procedează diametral opus: o disculpă de orice responsabilitate privind cronica, sugerând că Monica

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

nu avusese de ales, ba chiar că ea procedase, eroic, la autocenzură, pentru a-l proteja pe Buzura. Buzura, în schimb, e taxat nemilos, prin ricoşeu: de fapt, arată cronicara aducându-şi cauza vindicativă în spaţiul diaristei, întreaga responsabilitate îi aparţine lui. Iar cronica e „*una din cele mai slabe*" scrise vreodată de ea pentru că, într-un fel, autorul şi-a dorit astfel... Inutil să mai adăugăm că şarja subtilă aruncată asupra lui Buzura leapădă cronica şi de orice urmă de responsabilitate morală – dacă aceasta nu e suficient de manifestă, suficient de puternică în text, tot lui i se datorează.

Iată cum mica tresărire de orgoliu a identităţii publice a scriitoarei şi uşorul dezechilibru din cadrul dubletului sfârşesc prin restabilirea echilibrului – cele două identităţi se protejează reciproc, pledează una în favoarea celeilalte, îşi împrumută mijloacele, discursurile, astfel încât, în cele din urmă, echivalenţa să prevaleze. Într-adevăr, „jurnalul direct" şi cel „indirect" se dublează reciproc, dar cu amendamentul că acest dublaj nu e o constantă, ci o funcţie a memoriei şi a conştiinţei etice. O funcţie alternantă, mereu instabilă, după cum efluviile acestora o poartă pe graficul scriiturii. Dar care, graţie deselor puncte de convergenţă, poate fi aproximată la linearitatea ideală a două paralele inseparabile.

Punctul de fierbere al volumului V din *Unde scurte* nu este, după cum sugeram mai devreme, atins în paginile ce înregistrează trecerea efectivă a „pragului", manifestaţia publică din piaţă, cu ultimul discurs al lui Ceauşescu, apoi fuga dictatorului şi debutul transmisiunii live a Revoluţiei la Televiziunea Română. Dimpotrivă, momentul efectiv al înfrângerii puterii de la Bucureşti, cu toate complicaţiile şi elementele de suspans (teroriştii, arestarea lui Ceauşescu, presupusul asalt terorist asupra televiziunii, zvonurile şi instigările) sunt reţinute ca un tumult indescifrabil, bruiant al raţiunii şi lucidităţii. Incertitudinea, echivocul, sunt domenii ale existenţei în care gândirea Monicăi Lovinescu refuză să funcţioneze, iar afectivitatea ei nu rezonează cu nimic. Cel mult, acţionează reportericeşte, luând notiţe seci, marcând repere care, în viitor, ar putea mărturisi despre ambiguitatea dezarmantă, brutală, a acestor clipe. E o datorie de rutină gazetărească, dacă se poate spune aşa, şi nimic mai mult.

Întreaga ei identitate se închide, autoprotector, la agresiunea evenimentelor ce explodează, ca şi când ar intra într-un fel de stază din care va reveni abia după ce lucrurile încep să prindă contur în noua democraţie iar luciditatea critică îşi poate relua exerciţiul. Insistăm asupra acestei autosuspendări instinctive pentru conştiinţa Monicăi Lovinescu şi simbolice, totodată, pentru că pune în evidenţă resorturile modului în care se raportează la realitate şi îşi aşează propria identitate în ipostaza comunicării cu aceasta autoarea.

Momentul Revoluţiei pare mai degrabă o descărcare, o destindere a unei conştiinţe încleştate în urgenţa neîntreruptă a unui proiect ce se desfăşoară de mai bine de o jumătate de secol. Derulată pe graficul a două identităţi scriitoriceşti – una intimă, eminamente subiectivă, depoziţională şi alta publică, mediatică, creativitatea Monicăi e fundamental critică şi militantă, neputând opera în afara unui program combativ pe termen lung, în lipsa unei mari obsesii iradiante. Marea obsesie a fost, timp de cincizeci de ani, căderea comunismului şi libertatea girată de aceasta. Or, o dată cu realizarea acestui

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

obiectiv, cu bifarea lui în decembrie 89, obsesia îşi dizolvă nucleul iar himera de odinioară, cea pentru care merita să îţi sacrifici întreaga fiinţă, fără rest, prinde substanţa realităţii, se concretizează. Ştim prea bine cum anume s-au petrecut lucrurile cu această concretizare a libertăţii post-comuniste în lumea românească, ceea ce e cu adevărat dificil de stabilit este ce trebuie să se fi petrecut în fiinţa războinicilor neînduplecaţi, a vizionarilor încrâncenaţi ca Monica Lovinescu, atunci când profeţia în orizontul de virtualitate al căreia au trăit o viaţă s-a împlinit.

S-a petrecut ceva deopotrivă previzibil şi paradoxal. Previzibil pentru că maniera în care trece ea însăşi „pragul" dintre România comunistă şi postcomunistă e absolut fidelă identităţii ei neconcesive cu nimic. În acest caz, neconcesivitatea e faţă de ea însăşi: nu-şi îngăduie rătăciri, iluzii retorice, dimpotrivă, se cenzurează cu rigoare. Se şi protejează, cu dexteritate, în acest fel. Pe linia aceleiaşi consecvenţe îşi va şi relua Monica Lovinescu discursul şi identitatea din punctul unde Revoluţia le-a întrerupt. Paradoxul simultan e că şi scriitura Monicăi Lovinescu îşi reia creativitatea, în condiţiile în care resursele „vechi" ale acesteia nu mai există. Cel puţin nu în forma lor originară. Ceauşescu, regimul totalitar, comunismul ca dogmă oficială, cenzura (ca să enumerăm la repezeală marile obsesii, nu neapărat într-o ordine ierarhică a relevanţei) au dispărut. Şi totuşi Monica Lovinescu continuă să scrie identic, aproape nimic din mecanismele scriiturii ei nu se modifică substanţial. Critica ei nu îşi suspendă operativitatea şi valabilitatea o dată ce adversarii au fost învinşi iar obiectivele s-au îndeplinit. Funcţionarea ei e implacabilă, atâta timp cât în spaţiul public românesc persistă aluviunile vechilor culpe morale iar foştii comunişti continuă să controleze instituţiile statului. Desigur că nu lipsesc nici impostura morală şi veleitarismul, corupţia, ipocriziile de tot felul. Împotriva tuturor acestor defecte, ca şi a multor altora asociate lor într-o societate şi o cultură intrate într-o interminabilă tranziţie postcomunistă, scrisul Monicăi Lovinescu îşi menţine necesitatea iar armele criticii ei îşi păstrează bătaia şi calibrul.

Revenind la constatarea că nu consemnarea Revoluţiei în sine e climax-ul volumului V din *Unde scurte*, vom constata că acesta e atins în cronicile şi însemnările diaristice provocate de veştile tot mai alarmante despre protestele intelectualilor din ţară şi reacţiile dure ale regimului. Pentru prima oară, spune Monica Lovinescu, intelectualii încep să ia făţiş atitudine împotriva puterii, iar disidenţa nu mai e un fenomen izolat. Cazurile se înmulţesc văzând cu ochii şi se simultaneizează.

O emisiune din 23 iunie 1989 consemnează că *„Ceva s-a schimbat totuşi stăruitor în peisajul literar românesc."* E vorba de scrisoarea Marianei Marin destinată unei cărţi-dialog a lui Dan Petrescu şi Liviu Cangeopol publicată în *Agora* lui Dorin Tudoran. Ajunsă în Occident, scrisoarea e difuzată de Vocea Americii, iar Monica Lovinescu citează cu satisfacţie pasajul cel mai protestatar, care îndeamnă la „*dicţiunea ideilor*" pe scriitorii români blocaţi în *„bâlbâita metafizică a resemnării şi a fricii"*. Aceasta, după ce enumeră într-o serie de interogaţii retorice, fără îndoială de real efect dramatic, formele de protest direct ale muncitorilor din Valea Jiului, Braşov, dar şi ale intelectualilor sau scriitorilor disidenţi sau exilaţi în Occident. Îndemnul la „*dicţiune*" e aplaudat de Monica Lovinescu care,

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

entuziasmată, spune imediat că *„în ultima vreme, mai mulţi scriitori au început să prefere dicţiunea ideilor oricărei metafizici a resemnării. Şi, mai important poate, au încetat să mai fie complet izolaţi de colegii lor de breaslă, aşa cum se întâmplase, rând pe rând, cu un Paul Goma sau Dorin Tudoran"*. E un diagnostic exact, rezultat dintr-o evaluare onestă şi filtrat de o expertiză incontestabilă. Nu e puţin lucru că Monica, cea care nu se sfiise să pună la zid cu fiecare ocazie intelectualii români pentru că nu duceau protestul până la capăt, să amendeze jumătăţile de măsură şi surogatele protestului autentic, laudă acum, aproape ditirambic, mişcarea din ţară.

Şi totuşi, nu e un diagnostic absolut infailibil, pentru că nimic nu indică certitudinea izbânzii. Chiar dacă nu o spune direct, textul din 23 iunie e conştient de această incertitudine, de posibilitatea eşecului. Dar scriitoarea supralicitează vizionar datele consemnate, aşa cum procedează şi în alte cazuri, iar cronica ei se încarcă de speranţă. Două argumente sunt, de fapt, notabile, în logica argumentaţiei: succesul la editurile din străinătate al volumului lui Mircea Dinescu, *Moartea citeşte ziarul*, precum şi al poeziilor Anei Blandiana, respectiv invitarea scriitorilor români disidenţi la Bicentenarul Revoluţiei Franceze de la Paris (invitaţie pe care, desigur, nu o vor putea onora).

Esenţial ni se pare, pentru profilul general al scriiturii din *Unde scurte*, faptul că Monica Lovinescu identifică şi utilizează în acest moment, în text, resurse de curaj, (auto)persuasive. E evidentă şi construcţia uşor subversivă a textului, care, marcând tensiunea culminantă a lui 1989, e în mod limpede ţintit în aşa fel încât să ofere exemplaritate. Fără a o spune direct, pentru că regulile „Europei Libere" interzic orice instigare, textul îndeamnă implicit la coaliţie în jurul disidenţilor, la generalizarea şi amplificarea protestului. După logica lui „iată că se poate", Monica Lovinescu vorbeşte într-un dialect gazetăresc, corect politic, în sensul unei obiectivări minimale, dar frazele ei se străduiesc să îşi transparentizeze sensul implicit: îndemnul la acţiune.

Ar trebui să ne amintim acum un amendament fundamental: seria *Undelor scurte* recompune o istorie în care imaginea evenimentelor din România e alcătuită din puzzle-ul de informaţii care ajung, prin intermediari sau prin diverse mesaje (de la scrisori la telefoane) la Monica Lovinescu. O proiecţie compozită formează o hartă mentală, dinamică, a ceea ce se petrece în ţară, iar reacţiile scriitoarei interpretează aceste date, asemeni citirii indicaţiilor unui scanner radar.

Ei bine, lumea aceasta alcătuită din fizionomii când conturate de memorie, când închipuite de imaginaţie, asemeni şi locurilor sau proporţiilor faptelor, atinge în contemporaneitatea volumului V din *Unde scurte* clocotul. E gata să izbucnească într-o serie de transformări fără precedent şi, deci, imprevizibile. Cu cât semnele tensiunii din interior se înmulţesc, cu atât sporeşte suspansul şi presiunea pe care scriitura din textele cronicilor şi jurnalului „direct" din 1989 se străduie să o combată ori, baremi, să o cosmetizeze. Ni se pare evident şi inevitabil că nu reuşeşte şi, de asemenea, credem că din acest „eşec" estetica scrisului Monicăi, literaturitatea lui, au numai de câştigat.

Psihic, în paginile *Pragului* se înfruntă temperamentul ei volatil, mereu în stare de alertă, tentat să izbucnească euforic, feminitatea ei impresionabilă, emoţională, cu

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

raționalitatea neconcesivă, prudentă, mereu suspicioasă şi sceptică a unui intelect critic. Critic în mod fatal, înțelegând prin aceasta că unicul cod în care acceptă să-şi expună identitatea la mediul exterior e acela al unei critici radicale față de orice apect ce pare intolerabil etic al exteriorului.

Analiza peisajului românesc în fierbere înregistrează câteva acute interesante, care detensionează discursul şi îl canalizează, cumva, pe direcții vechi. Una dintre ele survine pe fondul publicării în România a ultimului atac defăimător al lui Adrian Păunescu. Revista e *Contemporanul* şi data apariției e 4 august. E o ocazie ca scriitura Monicăi să se aprindă caracteristic, aşa cum face de fiecare dată când vine vorba despre vechii detractori. De fapt, „detractori" ni se pare un termen blând, *political correct* peste măsură, dacă l-am cântări după măsura celor debitate de aceştia. Cât despre Păunescu, el nu îşi dezminte nici acum resentimentele – de altfel justificabile, având în vedere tratamentul „preferențial" de care se bucura din partea cuplului Lovinescu-Ierunca – iar şarjele lui sunt pe măsura inventivității lexicale prolifice şi a retoricii patetic-isterice a „şcolii de contra-propagandă" de la „Săptămâna". Ne interesează prea puțin, acum, ceea ce conținea acest atac – în fond aceleaşi clişee reciclate după o rețetă uşor recognoscibilă. E mult mai important pentru analiza noastră modul în care înțelege să reacționeze Monica Lovinescu.

Frazele însemnării, datată 14 august 1989, sunt detensionate şi ironice iar un umor exersat răzbate printre rânduri. Într-un moment când alții s-ar înspăimânta sau măcar s-ar simți lezați, dacă nu de vitriolul din cuvintele articolului, atunci măcar de tonul de sentință publică, de afurisenie de la tribună în care acesta e scris, atacul pare să aibă un efect tonic asupra Monicăi. A îndura o defăimare înseamnă un prilej de a-ți re-edifica propria identitate. Reactivând un mod al scriiturii care e deopotrivă detaşat şi beligerant, delimitând distanța față de detractor dar utilizând-o ca pe un atu strategic. Scriitoarea revine, pentru o pagină, la armele care au consacrat-o drept cea mai temută voce a criticii din exil. Confesiunea e rapid populată cu un rezumat al unor instanțe de discurs public, recapitulând, cu satisfacție, luările de poziție proprii şi ale lui Virgil Ierunca împotriva lui Păunescu. Amintindu-şi-le, diarista se pune la adăpost dar şi atacă, simultan, cu repeziciunea unei manevre de scrimă. Ca vârfurile de spadă, cuvintele ei țintesc invariabil aceleaşi zone ale ego-ului vulcanicului poet – dar intensitatea efectelor sporeşte de fiecare dată. Secretul unei asemenea strategii oarecum tautologice (în fond, acuzele asupra lui Păunescu sau Vadim Tudor sunt mereu aceleaşi şi pot fi subsumate câtorva idei) este că ea mizează pe amplificarea graduală a „pagubelor" produse adversarului

Credem că între fragmentul confesiv şi scriitura publică a autoarei, ca şi între cărțile sale cu o concepție diferită (*Undele scurte* vs. *Jurnalul* propriu-zis sau proza memorialistică din *La apa Vavilonului*) lucrează o evidentă intertextualitate, ea însăşi repetitivă, circulară, îngroşând contururile unor evenimente semnificative şi explicitând sensul unor gesturi. Iată cum ne apar atât strategia beligerantă a Monicăi cât şi metodele ei textuale în însemnarea la care ne referim. În primul rând, diarista pregăteşte cititorul relatând *„înspăimântarea"* lui Shafir, care ține să o prevină că articolul e *„de o violență excepțională"* şi că *„aşa ceva nu i-a mai fost dat să citească"*. În plus, pentru că pregăteşte relatarea efectivă a unui

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

pasaj din articol şi luarea de poziţie în convenţia jurnalului, scriitoarea aminteşte planul secret de protecţie al departamentului de securitate al Europei Libere din Munchen, care îi trimisese pe N. C. Munteanu şi Emil Hurezeanu în concedii şi, adaugă ea, îi înarmase cu pistoale cu gaz, fiind informaţi despre posibile atentate asupra lor. E o informaţie pe care, notează autoarea, Shafir nu o ştia, iar prospectul agresiunilor asupra celor doi e imediat legat de memoria atentatului asupra ei însăşi, din 1977 şi de atentatul, dejucat în 1983, împotriva lui Virgil Ierunca.

Constatăm că ne aflăm deja în prezenţa unei replici dure, pentru că asocierea operată de Monica Lovinescu condamnă cum nu se poate mai drastic articolul lui Păunescu. Implicit, însemnarea nu face diferenţă între o agresiune fizică, plănuită de organismele monstruoasei Securităţi, şi una de gazetă, de propagandă ieftină, în fond. Dimpotrivă, aceeaşi mentalitate resentimentară şi vindicativă, aceeaşi pornire criminală (chiar dacă una în sens fizic, iar alta în sens moral) le provoacă pe amândouă. Mai mult, atacul textual e interpretat ca un posibil semn al unui atentat fizic, ceea ce sporeşte gravitatea responsabilităţii morale a autorului lui. E maniera subtilă şi eficientă de a răspunde agresiunii cu care Monica Lovinescu ne-a obişnuit.

„Nu numai că i-am răspuns, scrie ea explicativ, *Mihnea şi cu mine, la atacul precedent, arătând cum îmi atribuise mie ce spusese Mihnea despre bătălia de la Călugăreni, nu numai că ilustrasem muzical un comentariu despre cartea lui Veronique Soule* Avoir 20 ans a L`Est *cu un foarte ceau□ist poem al lui, cântat la Festivalul Flacăra (extrem de rizibil, penibil de lozincard), dar în plus Virgil îi negase şi titlul de „poet". Orice suportă românul, numai asta nu."*[5] Recapitularea e terapeutică, se pare, un exerciţiu de umor şi maliţie rafinată. De altfel, ar părea că atacul păunescian era previzibil şi aşteptat, provocat chiar, ceea ce nu e cu nimic mai dezonorant pentru autorul lui, care, în plus, apare ca rudimentar în reacţii. Marea problemă e, se înţelege imediat, asocierea judecăţii etice cu cea estetică. Acea negare a titlului de „poet" de către Virgil Ierunca presupune, probabil corect, diarista, că ar sta la originea articolului. Ea este adevăratul atentat la „onoarea" „intelectualului public" în comunismul românesc. „Valoarea", cu tot orgoliul pe care-l presupune şi întreţine, mai corect zis recunoaşterea ei, e supremă. De orice ai putea suporta să fi acuzat, câtă vreme valoarea îţi e mai presus de discuţie. Lovind taman acolo, ieruncii trebuie devin inevitabil inamicii personali numărul 1.

E simptomatic modul în care Monica Lovinescu discută aici, chiar dacă în treacăt, implicaţiile asocierii eticului cu esteticul. Rezultă, credem, că acest binom se poate dovedi, în scriitura ei, o armă devastatoare. Est-etica nu e concepută ca un instrument comprehensiv, deşi este, în bună măsură, şi un barometru în acest sens. În primul rând însă, conceptul acţionează mai ales depreciativ în dispute. Toleranţa, ca să spunem astfel, pentru vina morală e variabilă, funcţie de calitatea esteticii. Mai radicale sunt negaţiile provenite, în scrisul Monicăi Lovinescu, din coincidenţa demisiei etice cu impostura estetică. Atunci, binomul est-etic e pur şi simplu exterminator, iar înspre o asemenea ipostază a lui îşi împing, de această dată, rândurile confesive ale scriitoarei, „victima".

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

„Aşa că se răzbună şi el cum poate. Vrea ca „scufundarea" (a mea şi a lui V.) să fie cât mai grabnică: „şi să rămâneţi gingie pe gingie". După ce ne-a scos dinţii (în ce mă priveşte, o făcuse mai demult Lăncrănjan), imaginează chinuri mai subtile". Deconstrucţia articolului e veselă şi cumva relaxată. În orice caz, îi lipseşte orice încrâncenare, ceea ce dovedeşte imunitatea conştiinţei autoarei la atacuri de acest tip. Nu ştim în ce măsură atitudinea aceasta detaşată, calmă, e studiată, proiectată să impună în cadrul lecturii. O asemenea presupunere nu ar putea fi eliminată pe de-a-tregul. Există şi poză, există o oarecare retorică, inevitabilă, a dârzeniei elegante, de neconturbat, pe care o afişează Monica Lovinescu. Mai ales faptul că există o strategie de a-şi nota propria reacţie în termeni cât mai calmi cu putinţă, în opoziţie cu panica celor din jur, ne-ar putea sugera că nota de jurnal e „manevrată" în sensul creării unui avantaj propriu, al unui ascendent, suplimentar celui moral pe care scriitoarea il detine implicit şi constant.

Ne susţine această impresie chiar fraza finală a notei de jurnal, când scriitoarea mărturiseşte: „*Mă mir şi eu de ce m-am oprit atât de mult* – e vorba de o jumătate din pagină din *Unde scurte – la acest delir spumegând. Probabil fiindcă m-a luat destul timp până am calmat sperietura lui Shafir şi a lui Gelu. Păunescu ucide (crede el) verbal şi pe cont personal, nu e primejdios, e doar dezgustător*". Trecem peste atributele deloc onorante cu care se alege poetul la capătul comentariului Monicăi Lovinescu şi sesizăm reiterată mecanica autoprotectoare, prin dispensarea de orice posibilă umbră de afect, pe care o utilizează aici diarista. Ea se asigură că se exclude de la orice posibilă suspiciune de a fi suferit pe urma atactului şi, în mod caracteristic, îşi explică „stăruinţa" asupra episodului prin „ceilalţi". Aşadar, de vină pentru că şi-a irosit un paragraf de jurnal pe ceva nesemnificativ ar fi Shafir şi Gelu Ionescu, nişte alarmişti cărora a trebuit să li se facă această concesie indirectă. Fiind obligată să îi liniştească pe ei, scriitoarea şi-a călcat pe inimă şi a notat în jurnal episodul.

E un alt exemplu revelator despre cum lucrează identitatea Monicăi Lovinescu în propria favoare, nu atât pentru a câştiga vreun capital de imagine ci pentru a se pune la adăpost, pentru a-şi construi refugii şi soluţii alternative. E o identitate care nu-şi îngăduie să fie conturbată de la rectitudinea ei neînduplecată, refugiindu-se într-un discurs ce argument ce şi exemplifică autodisciplina.

S-a întâmplat să ne referim la intertextualitatea fundamentală a scrisului Monicăi Lovinescu, configurat autoreferenţial ca o serie de scrituri suprapuse aceloraşi evenimente esenţiale, oferind căi de acces din poziţii diferite către acestea şi permiţând judecarea lor prin mutarea perspectivelor (am adăuga acum şi faptul că evenimentul e de regulă comprehensibil pe de-a-ntregul dacă se reuşeşte recompunerea tuturor perspectivelor din care e relatat). Ei bine, tot despre intertextualitate vorbeşte ea însăşi, însă într-un comentariu dedicat romanului lui Daniel Vighi *Însemnare despre anii din urmă*. E unul dintre textele critice de greutate ale volumului V din *Unde scurte*. Analiza e aplicată şi exactă, remarcând, pe rând, apropierea scriitorului de Musil (semnalată şi de alţi comentatori, după cum Monica Lovinescu precizează), respectiv intertextualismul, pe care autoarea îl consideră neesenţial, relevant *„doar în măsura în care, la urma urmei, Cervantes însuşi a fost un fel de intertextualist avant la lettre, polemizând cu romanele de cavalerie ale timpului"*[6]. Dimpotrivă,

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

valoarea cărţii se află în altă parte, întrucât aceasta *„nu pare a fi un roman cu program, pornit din teoretizările optzeciste”*[7].

Până în acest punct, cronica romanului lui Vighi a fost un conspect de finețe al poziţiilor exprimate de criticii din ţară, faţă de care Monica e solidară însă cu măsură, mai degrabă reținută şi condescendentă. Orice cronică e, pentru ea, pretextul unei reorientări în spaţiul discursului public al criticii româneşti, un fel de actualizare cu sensuri şi efecte identitare a propriei autorităţi. Scriiind din exil, ea are acest privilegiu al viziunii de ansamblu, dar şi atu-ul de a avea, uneori, ultimul cuvânt. Poate nu un cuvânt care să răstoarne total imaginea unui scriitor, aşa cum s-a compus ea în receptarea imediată a criticii româneşti, dar în orice caz unul esenţializant, atent la nuanţe şi permiţându-şi libertatea de a indica implicaţii subversive. Dincolo de toate, e un cuvânt în care intervine criteriul etic, cel care individualizează de fapt autoritatea Monicăi Lovinescu între celelalte discursuri dominante ale criticii româneşti.

În cazul de faţă, Monica Lovinescu preferă o perspectivă comparatistă, alăturând lui Daniel Vighi un (tânăr) romancier francez, apropiat ca vârstă: Jean-Philippe Toussaint, format pe filiera noului roman francez din anii 50 şi asemănător, în ceea ce autoarea numeşte *„descrierea minuţioasă, obiectală”* care *„predomină”* lui Alain Robbe-Grillet. Prin comparaţie, şi Vighi i se pare Monicăi că *„oboseşte realitatea”,* cu amendamentul că *„el o face pentru a putea trece dincolo, în timp ce Toussaint se complate, până la capătul fiecăreia dintre cele trei cărţi ale sale, în explorarea nesemnificativului, a unui fel de zone marginale ale vieţii, asemenea zonelor ce înconjoară marile oraşe”*[8]. Diferența e explicabilă, iar autoarea o recunoaşte imediat „*E drept că aceşti doi scriitori aparţin unor spaţii – nu numai livresc - diferite*”[9]. Dacă „spaţiul” lui Toussaint putem bănui cum este, să vedem în schimb în ce mod îi apare spaţiul românesc scriitoarei: *„Şi al României într-atât de suprasaturate de istorie – şi ce istorie! – încât te-ai putea aştepta ca toate personajele din toate romanele să fie prezentate în starea-limită în care se află şi locuitorii ţării”*[10]. Tocmai pentru că înlocuieşte reuşeşte prin sugestii ceea ce nu îşi poate permite prin directețe, pentru că, aşa cum scrie Monica Lovinescu, *„învăluie textul cu o culoare de umbră, de „n-a fost să fie””,* care e „*uneori mai pregnantă decât ţipătul declarat*”, literatura lui Vighi e „*de cea mai vădită calitate*”[11].

Structura estetică a cronicii, aceea care trebuie să raporteze despre validitatea literară a cărţii, e încheiată. De altfel, cu un palmares semnificativ de expresii fericite, de sintagme remarcabile, care încadrează corect romanul într-o direcție a prozei europene (franceze, în acest caz, pentru că e cea mai la îndemână). Remarcându-i originalitatea, filiera, descendențele şi înregistrând liniile majore ale receptării lui în ţară. Urmează, desigur, proba etică, cea care măsoară relaţia controversată şi incomodă dintre literatură şi realitatea socială a României. Daniel Vighi e citat cu un articol din *Caiete Critice* în care amendează interesul literaturii pentru „*temele vieţii banal cotidiene*” în detrimentul „*marilor frământări*”. Poziţia din articol e corectă, etic, şi aplaudată pe măsură de scriitoare. Numai că rostul citatului e, de fapt, o recomandare implicită, aceea de a acorda această poziţie teoretică la propria literatură. Romanul, rezultă cumva indirect, face exact pe dos: adică se lasă sedus de prospectul refugiului în cotidian. Indirect, acuza de „fugă” din faţa

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

problemelor reale, a dramelor autentice ale lumii româneşti, e direcţionată asupra textualismului generaţiei optzeci, în vreme ce Daniel Vighi „scapă" cu un tratament încurajator: *„În ce-l priveşte pe Daniel Vighi, care n-a aparţinut, din câte ştim, la modul declarativ curentului textualist, s-ar putea ca Don Quijote să-i fi slujit şi ca un sprijin în primii paşi spre o astfel de revenire, nu neapărat spre un model sau altul, ci, cum singur o spune, spre „marile probleme". Deocamdată, ni se pare a fi încă la stadiul marilor tristeţi"*[12].

Un moment-cheie pe care îl consemnează, în septembrie 1989, inserturile de jurnal din *Pragul* e venirea la Paris a lui Mircea Iorgulescu, pentru a cere azil politic. Monica Lovinescu mai are un prilej de a se sustrage temporar tensiunii acumulate în preajma Revoluţiei şi îşi notează cum demarează de îndată procedura-standard de primire a noilor exilaţi – o emisiune la „Radio Europa Liberă" şi un interviu care cade în responsabilitatea Veronicăi Soule. Ne interesează, în consemnarea acestui eveniment, acelaşi tip de intertextualitate – pentru că jurnalul Monicăi aminteşte imediat textul de protest al lui Iorgulescu difuzat sub anonimat la Europa Liberă, acum fiind momentul de a-i deconspira identitatea (ceea ce nu putuse autoarea face la rugămintea deja dispărutului Vlad Georgescu).

Clipa de refugiu în rutina autoprotectoare a primirii noilor-veniţi e printre ultimele ipostaze de acest gen pe care Monica Lovinescu le trăieşte şi le consemnează. De altfel, discuţia din *Teze şi Antiteze* cu Mircea Iorgulescu e reflectată şi de o altă notă de jurnal, iar una din ultimele cronici care reiau instrumentele protestului public faţă de oprimarea disidenţei din ţară e cea din 29 septembrie 1989, când un lung text al Monicăi Lovinescu enumeră cu patetism numele celor persecutaţi pentru proteste. Obiectivele includ acum erodarea imaginii regimului Ceauşescu, sau a ceea ce a mai rămas neatins din ea în ochii Occidentului. Sintaxa scriitoarei e premonitorie şi apasă, într-un ritm sacadat, clapele aceloraşi argumente radicale în favoarea răsturnării regimului. Decredibilizarea lui a atins cote fără precedent, iar intelectualii arestaţi la domiciliu, ca şi protestele lor trimise la organele mass-media din Occident sunt argumente pe care emisiunea mizează. „ *Dacă vocile opoziţiei,* crede Monica Lovinescu, *ar fi cu totul reduse la tăcere, se ştie îndeajuns în Occident pentru ca imaginea regimului să continue mai departe a fi descrisă şi înfierată în mass-media de aici, ca numele – şi uneori operele – celor care au grăit o dată să fie mereu auzite*"[13]. Pentru analiza noastră, ne pare semnificativă încărcătura persuasivă atent administrată a discursului, strădania de a crea o imagine a unei Românii în care cazurile de disidenţă sunt copleşitor de numeroase iar regimul începe, treptat, să piardă controlul.

E un text cu dublă finalitate şi cu dublu orizont de aşteptare. Pe de-o parte e difuzat din Occident pentru Occident, iar din această directivă de lucru obiectivele lui sunt operaţionalizate în sensul unei recapitulări retorice a ceea ce am putea numi, sperăm nu abuziv, o „imagologie" occidentală a disidenţei româneşti. De cealaltă parte e orizontul publicului românesc, căruia emisiunea trebuie să-i confirme că protestul intelectualilor români are efect, că e decisiv în ochii străinătăţii. Mai trebuie să îi sugereze şi imperativitatea coalizării cu protestatarii, motiv pentru care disidenţii sunt numiţi punctual, accentuându-se detaliul că regimul încearcă să-i controleze şi înfrângă prin

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

izolare. Aici, discursul public al Monicăi se luptă cu spaima de a lua o inițiativă în colectiv, organizat, a unei societăți în care, paradoxal, sub mascarada retoricii comuniste a proprietății colective și a traiului în comun, conștiințele au fost forțate să refuze comunitatea, să se refugieze în interioritate, să se autoizoleze.

La fel de relevant ni se pare modul în care Monica Lovinescu uzează aici de exemplaritate. Am remarcat mai devreme retorica persuasivă a discursului. Ea provine din rostirea aproape mistică a numelor disidenților, punctându-se cu exaltare reperele protestelor lor și ecourile acestora. Astfel, Mircea Dinescu *„se află mai departe într-un fel de stare de arest la domiciliu. Cu trei echipe de schimb pentru a supraveghea puterea verbului său"*[14]. Scriitoarea se grăbește să adauge, convingător și încurajator: „*În tot acest timp, verbul se răspândește mai departe*"[15]. Momentul de criză e unul când evanescența aparentă a verbului îi reprezintă adevărata putere. Neavând unde să rămână, „verba volant" și își înfăptuiesc misiunea protestatară. Deși poemele lui protestatare sunt traduse numai în Germania și Budapesta, cronicara se grăbește să declame amenințător: *„se anunță traduceri și în alte capitale"*[16].

O altă figură „emblematică", așa cum Monica Lovinescu însăși o numește, pentru disidența românească, Doina Cornea, e evocată la fel de patetic și persuasiv: *„Cine, de pildă, din Occident, după ce a zărit-o pe Doina Cornea, filmată de Televiziunea Belgiană, mai poate uita imaginea acestei femei, în privirea căreia se putea citi o pasiune neînduplecată pentru adevăr?"*[17] Cât despre Andrei Pleșu, *„Să ni-l închipuim în exilul lui de la Tescani. Cultura noastră are în el pe filosoful prin excelență al artei, și pe unul din cei mai plini de har scriitori. Cultura noastră, da. Regimul, nu."*[18]. Și, puțin mai departe, *„"Buruiana" Pleșu a fost smulsă din grădina București, pentru a fi aruncată la Tescani, unde să întâlnească umbra unui alt mare exilat, George Enescu. […] Surghiunul lui Ple□u continuă să fie un scandal"*[19]

Scandalul e generalizat, de altfel, prin fiecare caz de protest. Dan Petrescu, de la Iași, cu scrisoarea lui deschisă către Occident, universitarii ieșeni Luca Pițu și Al. Călinescu, Gabriel Andreescu sau Ștefan Aug. Doinaș, ajuns, cum spune Monica Lovinescu, să „*retrăiască obsedantul deceniu în obsedantul prezent (e a doua oară când i se ia dreptul de semnătură: prima oară în timpul realismului socialist, a doua în era multilateral dezvoltatului umanism ceaușist)*"[20]

Ne-am permite să subliniem că Monica Lovinescu uzează aici de un argument favorit al ei, această echivalare a cenzurii de la sfârșitul deceniului opt cu cea din era proletcultistă. E o modalitate eficientă de a indica inconsecvența cu sine și labilitatea regimului, ajuns de ani buni să își contrazică promisiunile de „dezgheț" și „libertate estetică" lansate în jurul lui 1965 o dată cu succesiunea lui Gheorghiu Dej prin Ceaușescu. [21]

Dan Hăulică, Octavian Paler, Mihai Șora sau Alexandru Paleologu completează ritualul de parole magice prin care textul Monicăi Lovinescu denunță falimentul regimului ceaușist. Ei sunt opuși, în aceeași dialectică exemplară și persuasivă, „*marii enigme a alunecărilor de conștiință*"[22] care, adaugă ea, „*riscă să nu mai lase dintr-un om și dintr-o operă decât niște ruine*".

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

Pentru că încercam să aproximăm câteva pagini mai devreme funcţionarea binomului est-etic în scriitura Monicăi Lovinescu, putem să conchidem din acest ultim pasaj redat din *Unde scurte V* că scriitoarea îl invocă în fiecare ocazie ca pe un marker infailibil al corectitudinii, în acest caz particular el separând eroii în pozitivi şi negativi. Pentru cei buni, mărturia se configurează de la sine iar gesturile lor îşi asigură perenitatea în memorie (lucru care ne-am dori să fi fost în totalitate confirmat de anii de după Revoluţie). Pentru ceilalţi, urmează Judecata de Apoi a posterităţii, când vor trebui să răspundă în faţa conştiinţei publice pentru actele lor, pentru demisiile morale. E o proiecţie idealistă a viitorului, pe care, din păcate, evoluţia postcomunistă a lumii şi a culturii româneşti a infirmat-o.

Rămâne aproape un mister cum Monica Lovinescu reuşeşte să ia pulsul, dar şi întreaga cardiogramă şi tomografia, României ce dă în clocot în ultimele două luni ale lui 1989. O face cu o precizie extatică, am spune, atentă însă, instinctiv, să evite implicarea afectivă directă. Jurnalul spiralat din *Pragul* consemnează telefoane primite (de la Mihnea Berindei, Mihai Dinu Gheorghiu, BBC etc.), numeroase scrisori şi misive, dar putem numai să presupunem complicatele circuite prin care informaţiile ajungeau la sursele ei. O zvonerie care azi, în lumea Internetului, ar părea incredibilă, îşi arată eficacitatea colosală de fiecare dată.

Jurnalul şi cronicile din *Unde scurte* au, din această pricină, şi rolul unei arhive dinamice, al unei baze de date simbolice: aceste două scrituri ordonează şi cataloghează, pentru acces ulterior rapid, avalanşa de informaţii şi cronologia lor, ca şi sursele – întotdeauna sursele fiind foarte atent reţinute. [23]

Am început incursiunea în jocul identităţilor Monicăi Lovinescu din volumul V al *Undelor scurte* cu observarea unui paradox: acela că desfăşurarea Revoluţiei din 1989 e tratată mult sub nivelul afectiv la care ne-am fi aşteptat, din partea unui intelectual care a făcut un apostolat impresionant timp de o jumătate de secol tocmai acestui eveniment. Presupuneam, totodată, că putem intui în această evidenţă a reţinerii şi a evaziunii textuale, a inhibiţiei instinctive. Această retractilitate ne pare că provine nu doar din luciditatea sceptică a scriitoarei, ci mai degrabă dintr-o nevoie psihică de protecţie a propriei identităţi.

Ne întrebăm acum: care erau reperele identităţii Monicăi Lovinescu pe care scriitura din *Pragul* se străduia să le conserve, asigurându-le o securitate vremelnică pe măsură ce disidenţa din România făcea întocmai exact ceea ce ea îi prescrisese că trebuie să facă din urmă cu cel puţin treizeci de ani? Ce elemente definitorii ale acestei identităţi se retrăgeau în vechile lor reflexe şi habitudini, în gesturile exersate o viaţă întreagă de militanta de-a dreptul fanatică împotriva comunismului şi a ceauşismului retrograd, din calea avalanşei de informaţii ce anunţau iminentul sfârşit al regimului?

Convingerea noastră e că textele din *Pragul* mărturisesc o subconştientă dezarmare, o perplexitate a conştiinţei scriitoarei în faţa evenimentelor. E o stare de scurtă durată, din care psihicul ei robust şi raţionalitatea elastică, adaptabilă, îşi revin repede. Dar cu atât mai mult semnificativă şi dramatică. Asistăm în unele pasaje din carte – în special în acelea

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

care consemnează desfăşurarea Revoluţiei, la un seism identitar: o conştiinţă e programată să lupte într-un război de uzură, să ducă lupte de gherilă cu un adversar monstruos, studiat cu metodă de clinician şi cartografiat în teritoriile subterane ale terorii pe care se consolidează, subminat prin cele mai eficiente instrumente mediatice, destructurat metodic prin discurs public, radiofonic. Aceea e conştiinţa Monicăi Lovinescu. Ei bine, în 22 decembrie 1989 acea conştiinţă e martora prăbuşirii adversarului. Din interior, într-un mod puţin probabil, care a suprins majoritatea opiniei publice occidentale, comunismul românesc se năruie, o implozie care culmină cu fuga, arestarea şi executarea dictatorului.

Vorbim în abordarea noastră despre o conştiinţă de războinic, călită în lupta mediatică, în ciocnirile discursurilor (al ei, acuzator şi demistificant, deconspirator şi al regimului – propagandist şi falsificator), care a ştiut administra mici victorii de imagine şi a jubilat nu o dată văzând cum armele ei produc panică, agitaţie, conduc la represalii. Cum tonalitatea oraculară a sentinţelor ei poate schimba destine: destui intelectuali români au putut pleca în Occident datorită emisiunilor ei. Scriitura, textul, literatura erau, pentru Monica Lovinescu, substanţa, materia primă şi mediul, simultan, pentru confruntare. Păreau să nu aibă sens în afara ei.

Or, decembrie 1989 aduce, spuneam, dispariţia Adversarului. Chiar dacă nu totală, căci fragmentele lui persistă şi îşi menţin natura diabolică, comunismul pe care Monica Lovinescu îl vede răpus din interior în 1989 nu e un balaur cu mai multe capete, căruia i s-au tăiat numai o parte iar celelalte îşi continuă nestingherite viaţa, ţinând în continuare pe picioare trupul greu al fiarei. Mai degrabă, comunismul e dezmembrat, într-o asemenea manieră şi într-un asemenea grad încât dispare, din percepţie, aproape total, iniţial. De fapt, bucăţi supravieţuitoare, articulaţii şi membre descompuse ale imensei caracatiţe se confundă cu substanţa pestriţă a lumii pe care o lasă în urmă. În care se amestecă de fapt, în moarte, până la a fi indefinibil. De aici începe suspiciunea şi alarma conştiinţei Monicăi Lovinescu, starea fobică de îndoială şi tensiune în care scriitura ei se va retranşa după 1989. Bântuită de posibilitatea ca balaurul să renască, să se recompună cumva din substanţa acestei lumi româneşti care îl conţine, în fiziologia şi genetica ei.

Repere bibliografice:

Monica Lovinescu, *Pragul. Unde scurte V.,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1996
Monica Lovinescu, *Jurnal 1985-1988*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2002
Iulian Boldea, *Vârstele criticii,* Editura Paralela 45, Piteşti, 2005
Al. Cistelecan, *Diacritice, Aide-Memoire (aspecte ale memorialisticii româneşti)*, Editura Aula, Braşov, 2007
Virgil Nemoianu, *Postmodernism and Cultural Identities. Conflicts and coexistence,* CUA Press, 2010
Nicoleta Sălcudeanu, *Patria de hârtie(eseu despre exil),* Editura Aula, Braşov, 2003

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)

Note:

1 Monica Lovinescu, Pragul. Unde scurte V, Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 243
2 Idem, ibidem
3 Monica Lovinescu, op. cit., p. 172
4 Monica Lovinescu, op. cit., p. 178
5 Monica Lovinescu, op. cit., p. 200
6 Monica Lovinescu, op. cit., p. 203
7 Idem, p. 204
8 Monica Lovinescu, op. cit., p. 204
9 Idem, ibidem
10 Idem, ibidem
11 Idem, p. 205
12 Monica Lovinescu, op. cit., p. 205
13 Monica Lovinescu, op. cit., p. 216
14 idem., p. 217
15 Idem, ibidem
16 Monica Lovinescu, op cit., p. 217
17 Idem, ibidem
18 Idem, p. 218
19 Idem, ibidem
20 Ideb, ibidem
21 De altfel, Monica Lovinescu şi-a menţinut, chiar şi în timpul „dezgheţului" cultural şaizecist, scepticismul şi atitudinea critică neconcesivă faţă de persistenţa cenzurii şi a concesiilor sistematice reclamate literaturii de către acesta (v. Unde scurte vol I-II, La apa Vavilonului)
22 Monica Lovinescu, op. cit., p. 220
23 Am adăuga aici că „arhiva" e un adevărat model identitar pentru soţii Ierunca, aceştia subliniind, nu o dată, că existenţa lor depinde în mod inseparabil de exhaustivitatea documentară şi exigenţa sistematică a arhivelor personale.

BDD-A2775 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:03 UTC)